INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

i-Bezpečná škola

reg. číslo: CZ.1.07/1.3.50/01.0014

Metodický materiál

Jak vyučovat bezpečné a etické užívání online technologií na ZŠ a SŠ

Tento projekt je prostřednictvím Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost financován z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu ČR.

Úvod

Realizovat výuku bezpečného a etického užívání online technologií lze za předpokladu komplexního přístupu k problematice výuky, ve kterém se podaří dosáhnout následujícího:

Žák získá **VĚDOMOSTI** (zapamatuje si poznatky a porozumí jim) a zároveň **DOVEDNOSTI** (osvojí si používání zapamatovaných poznatků v typových i problémových situacích) nutné k bezpečnému a etickému užívání online technologií,

přičemž

VĚDOMOSTI = ZAPAMATOVÁNÍ SI POZNATKŮ + POROZUMĚNÍ POZNATKŮM

tedy

ZAPAMATOVÁNÍ POZNATKŮ = žák si dokáže vybavit termíny, fakta, postupy, zásady činnosti, nezaměňuje a nezkresluje je

a

POROZUMĚNÍ POZNATKŮM = žák dokáže zapamatované vědomosti uspořádat a zestručnit nebo předložit v jiné formě než v té, ve které si je zapamatoval,

když

DOVEDNOSTI = POUŽÍVÁNÍ VĚDOMOSTÍ V TYPOVÝCH SITUACÍCH I PROBLÉMOVÝCH SITUACÍCH,

kdy

POUŽÍVÁNÍ VĚDOMOSTÍ V TYPOVÝCH SITUACÍCH = žák ovládl dovednost používat vědomosti podle dříve předložených vzorců (příkladů); tyto vzorce (příklady) by se neměly lišit od skutečných situací řešených

v běžné praxi

a

POUŽÍVÁNÍ VĚDOMOSTÍ V PROBLÉMOVÝCH SITUACÍCH = žák ovládl dovednost formulovat problémy, řešit je, provádět analýzu a syntézu nových jevů, plánovat řešení situací plynoucích z běžné praxe.

(Viz příloha č. 1, Cesta žáka k bezpečnému a etickému užívání online technologií)

Co by děti měly vědět

Žáci by měli vědět, že získat vědomosti a teoretické poznatky je důležité. Měli by ale také vědět, že pokud je nebudou používat v praxi, výsledek je tentýž, jako by je vůbec nezískali.

Něco z teorie i praktických zkušeností zároveň

Problematika výuky bezpečného a etického užívání online technologií

Kdy a jakým způsobem s výukou začínat

Dle našeho názoru je třeba začít s výukou **co nejdříve**, základy by měly být položeny již v předškolním věku, mezi třetím až pátým rokem života, kdy se dítě nejlépe zvnitřňuje s návyky pro celý život a přijímá je („… co vštípíme dítěti do pátého roku života, to v něm zůstane po celý život…“).

Ve škole, vycházíme-li z pedagogické psychologie, začínáme s výukou nejlépe ve druhém postupném ročníku ZŠ. Děti již umí číst a psát, mohou pracovat samostatně se složitějšími pracovními listy a vyučující může využívat bohatý sortiment příruček, didaktických pomůcek, pracovních listů apod.

Snáze se učí děti, které mají **vytvořeny pracovní návyky**, **respektují autoritu dospělého**, děti, kterým rodiče vštípili základní etické a sociální normy. Rodiči rádoby demokraticky, „svobodomyslně“ a bezhraničně „vychovávané“ děti velmi často představují takový „malý pedagogický oříšek“. Tato kategorie dětí, zvyklá dělat si co chce, se učí běžným sociálním normám obtížně, obtížně přijímá rady a doporučení dospělých a často ani jejich vlastní negativní zkušenost je nedovede ke korekci chování, pročež chybné jednání opakují. Obdobně se ale mohou chovat i děti vychovávané tvrdě, direktivně, kterým je upírán prostor pro vlastní experimentování a přiměřenou seberealizaci. Jejich nerespektování běžných zásad, rad a pokynů může být projevem vzdoru a snahy o osvobození se (s počátkem nastupující puberty a gradující v jejím průběhu).

Výuka bezpečného a etického užívání online technologií

Naučit bezpečnému a etickému užívání online technologií je dle našeho názoru obtížnou záležitostí – děti staršího školního věku (o pubescentech ani nemluvě) obecně nerady přijímají doporučení a zkušenosti dospělých a nerady se jimi řídí.

Otázka spolupráce s rodinou

Spolupráci s rodinou považujeme za důležitou. Jednotné působení rodiny a školy na žákovu osobnost zabraňuje vytváření kolizních prostorů. Při vzájemné spolupráci nemá žák příležitost k manipulaci, sdělování nepravdivých informací nebo vyhýbání se školním povinnostem. Jednotný přístup v oblasti hodnocení a odměňování žákových výkonů na něj působí stimulačně a motivuje jej k další práci.

Nastavení a dodržování totožných pravidel škola – rodina

V rámci zásady jednotného přístupu považujeme spolupráci rodiny při výuce bezpečného a etického užívání online technologií za velmi důležitou, řekněme klíčovou. Výuka dětí ve škole a souběžná osvětová činnost směrem k rodičům (přednášky, semináře, workshopy – např. dát rodičům možnost pracovat se stejnými pracovními listy jako jejich děti) otvírají rodičům cestu k tolik potřebnému náhledu na danou problematiku.

Rodina jako možný destruktivní činitel, zásada individuálního vzoru

Vzor a nápodoba jsou silnými faktory při formování jak dětského prožívání, tak i chování. Nápodoba je jednou z nejúčinnějších výchovných a vzdělávacích taktik. Nápodoba je činnost většinou dobrovolná, dítě mimoděk opakuje chování dospělého; nejdříve jsou to rodiče, prarodiče a starší sourozenci, jejichž chování dítě kopíruje, přebírá, v mladším školním věku se ke slovu dostávají také učitelé (známé jsou hádky prvňáčků s rodiči na téma „… ale paní učitelka řekla, že… “). Vzor se ve výchově a vzdělávání prosazuje později než nápodoba. S rozvojem osobnosti dítěte se vzor výrazněji a komplexněji podílí na jeho učení se, prožívání i chování.

Pokud si dítě na základě nápodoby nebo po vzoru svého okolí v raném věku osvojí negativní praktiky užívání online technologií, těžko mu bude vyučující vštěpovat jiné principy, zásady a modely chování.

Proto by se dle našeho názoru měla věnovat velká pozornost edukaci rodičů dětí. Rodičovská veřejnost by měla být informovaná v co nejširší míře o možných rizicích a nebezpečích přicházejících z kyberprostoru, o metodách a technikách, jak děti vést k bezpečnému a etickému užívání online technologií. Informovaní rodiče jsou dle našich zkušeností mnohem přístupnější dohodám o jednotném působení ve škole i v rodině.

Atraktivita procesu výuky

Atraktivita procesu výuky je dle našeho názoru nosným prvkem výuky. Vytváření činorodé atmosféry, která připomíná vzrušující a zábavný letní tábor, je sice náročné, ale žáci si z takové hodiny odnášejí více než z hodiny prožité v monotónní a dusné atmosféře připomínající tábor nucených prací.

Předpokládáme, že některý z čtenářů může na výše uvedené zareagovat: „… nemám dost prostoru, učiva je mnoho…, ve třídě je příliš mnoho žáků…, kdo by se dřel, vždyť je to samý syčák, co o nic nestojí…, za ty prachy, abych se ještě takto snažil…, letní tábor, to se lehce řekne… atd.“ Těmto čtenářům doporučujeme sebereflexi, např. prostřednictvím publikace „**Jaký jsem učitel“**, kde se mohou vcelku bez obtíží diagnostikovat a zároveň mohou získat návod k případné změně.

Pedagog – hlavní tvůrce atraktivity

Pedagog s přirozenou autoritou:

- projevuje dostatek empatie, **umí se vcítit do stavu žáka** (například ví, že se žák zlobí - nevstoupí s ním do konfliktu; žák je nejistý - podpoří jej; žák má strach - uklidní jej apod.);
- **respektuje osobnost žáka** (nesnaží se mít navrch za každou cenu);
- **zaujímá** autentický, **opravdový postoj** (vyjadřuje myšlenky, emoce ve skutečné podobě);
- je konkrétní, věcný (dává žákovi příležitost, aby jej stačil sledovat, spolupracovat s ním, rozuměl mu).

(Mareš a Křivohlavý in Kahous, Obst, str. 56. UP Olomouc PdF, 2011)

Pro představu o tom, kdo je jakým pedagogem, jak vykonává svou profesi, doporučujeme použít výše zmíněnou publikaci ***Jaký jsem učitel*** (Hrabal, Pavelková, Portál 2002), která pedagogovi pomůže odpovědět na tři základní otázky:

a) jak žáci vnímají předmět, který pedagog vyučuje;
b) který typ žáků je v jeho předmětu úspěšný;
c) jak dobře své žáky zná.

Autodiagnostická metoda dá pedagogovi možnost poznat specifika vlastního pedagogického působení, vlastní učitelskou individualitu a její zdroje a odhalovat neadekvátní přístupy k žákům i cesty k nápravě.

Vztah žáků k pedagogovi je utvářen a formován zejména na základě způsobu vzájemné komunikace.

Hlavní zodpovědnost za styl vzájemné komunikace bezesporu nese pedagog. On je zodpovědný za skutečnost, zda svým způsobem komunikace žáky:

a) **zaujme**, získá jejich pozornost, čímž vytvoří prostor k průniku informací do jejich myslí (předá jim vědomosti) a poté dosáhne jejich ochoty tyto informace také používat (vytvoří jejich dovednosti);
b) **odradí** od pozornosti, například suchopárným nebo monotónním projevem;
c) **znepřátelí**, zejména svým autoritářským, direktivním nebo tyranským chováním ve výuce.

Nutno říci, že se najdou žáci, kteří, ač se pedagog snaží sebevíc, nejsou schopni nebo ochotni nechat se zaujmout, přijmout nabízený komunikační styl na úrovni dospělý – dospělý. **U tohoto typu žáků se veškeré sebelépe míněné a realizované snahy obvykle minou účinkem.**

Mezi pedagogem a žákem často vzniká mnoho zbytečných komunikačních nedorozumění, které vedou ke konfliktním situacím. Jakákoli konfliktní situace je vždy kontraproduktivním činitelem vůči zajímavému, tvůrčímu výukovému procesu.

Humanizující komunikační styl zahrnuje autoritu pedagoga, respekt k žákovi, osobní příklad a stojí na těchto principech:

d) **Vyjadřujme rozumná a jasná sdělení**, kterým žáci snadno porozumí, namísto kázání, nucení, odsuzování, obviňování, vyhrožování a pokořování. Uveďme příklad – žák se místo plnění zadání dívá z okna. Nesprávný přístup: „Proč se díváš z okna? Nikdy neděláš to, co se po tobě chce!“ Správný přístup: „Již máš hotovo? Ukaž, podívám se… nemáš. Zbývá ti deset minut, věnuj se zadání.“

e) **Nepřehlížejme pocity žáků, věnujme jim pozornost**, nesnažme se žákovy pocity řešit vlastní logickou a faktickou argumentací. Uveďme opět příklad – žák úplně zkazí písemnou práci, zlobí se na sebe, obviňuje se: „Jsem úplně pitomý, vždycky všechno zkazím!“ Sdělovat mu, že takový není, v tu chvíli není moc platné. Vhodnější je spíše vyjádřit porozumění a nabídnout pomoc: „Chápu tvé zklamání, také se dovedu na sebe zlobit, když se mi něco nepovede. Pojď, zkusíme se na to podívat, můžeš také přijít na několik konzultací.“

f) **Rozvážně používejme pochvaly, vyhněme se ale posuzující, hodnotící pochvale**. Namísto výroku: „Maruško, ty jsi nejlepší matematik ze třídy!“ říci „Maruško, opět jsi napsala písemnou práci bez chyby!“ nebo „Tvé chování v hodině matematiky se neustále lepší.“ Pochvala by se měla vždy týkat konkrétního výkonu.

g) **Budujme prostředí spolupráce**, je produktivnější ke spolupráci pozvat, než ji formálně nařídit. Dávejme žákům potřebné kompetence a připomínejme jim jejich osobní zodpovědnost. Uveďme si příklad: žáci jsou v hodině rozptýlení, baví se; učitel připomene řád výuky, zdůrazní odpovědnost žáků a vyjádří vlastní pozitivní očekávání: „Máme hodinu informatiky, končí v 10:15, do té doby se věnujte své práci.“

h) **Sdělujme pocity nespokojenosti nebo hněvu**. Pedagog se na rozdíl od jiných profesí ocitá ve společnosti těch, jimž slouží, zhruba na pět, šest hodin denně, pět dnů v týdnu. Emoční situace bývají často vypjaté, podrážděnost a hněv pedagoga jsou mnohdy posilovány únavou, fyzickou nepohodou, hrubostí a neposlušností žáků, nečekanými událostmi ve třídě nebo rozepřemi s žáky, rodiči či kolegy. Ve chvíli, kdy dáme průchod své nespokojenosti či hněvu, je to jeden z okamžiků, kdy nám všichni žáci věnují plnou pozornost. Hovořme ale vždy v první osobě! Můžeme například říci: „Jsem smutný z toho, jak jste se chovali v jídelně, je vidět, že se ještě neumíte slušně chovat.“, „ Petře, když mluvíš vulgárně, nemám z toho radost.“, „Sáro, zlobí mne, když mluvím a ty mi neustále skáčeš do řeči!“

i) **Nebojme se používat různé hlasové odstíny**. Když setrváváme v jedné tónině, stáváme se pro žáky nečitelnými, nudnými, nezajímavými.

NEZAPOMÍNEJME, ŽE PEDAGOG JE TAKÉ POUZE ČLOVĚK, jehož chování je ovlivňováno jeho prožíváním, že není pouze racionálním strojem zbaveným emoční složky. **LAICKÁ VEŘEJNOST PEDAGOGOVI ČASTO UPÍRÁ PRÁVO NA TO, CO SAMA BĚŽNĚ UŽÍVÁ PŘI DIALOGU JAK S VLASTNÍM DÍTĚTEM, TAK I VYUČUJÍCÍM - CITY.**

(Ginot a Glasser in Pasch, Gardner, Langerová, Starková, Moodyová, str. 327 – 331, Portál, 2005)

Hlavní zásady

Citujíce J. A. Komenského „… škola hrou...“, apelujeme při výuce bezpečného a etického užívání online technologií na propojení dvou zásad - názornosti a spojení teorie s praxí.

Zásada názornosti

Současný, tzv. tradiční proces výuky, klade důraz na využití smyslů při získávání nových informací (vědomostí) v tomto složení: **sluch 80% - zrak 12% - hmat 5% - ostatní 3%.**
Žák tedy většinově naslouchá, neporovnatelně méně vidí a ještě méně si může osahat. Většinové naslouchání, jak je ze zkušeností známo, vede k odumírání pozornosti (vzpomeňte na porady nebo školení s dlouhými referáty), zejména pokud pedagogův styl výkladu připomíná „uspavače hadů“.
Jenže **skutečnost podílu smyslů na přijímání nových informací je** poněkud jiná:
zrak 80% - sluch 12% - hmat 5% - ostatní 3%
(Viz. Příloha č. 2, Podíl smyslů na přijímání nových informací).

Aktivnějším využíváním didaktické techniky (např. interaktivní tabule) s vizuálními a audiovizuálními médii by dle našeho názoru mohlo přece jen dojít k zatraktivnění výuky. A to i v případě, že pedagog není dostatečně disponován v oblasti vlastních komunikačních dovedností.

Kromě didaktické techniky jsou rovněž dobrým pomocníkem ve výuce pracovní listy, které spojují konkrétno s abstraktním, empirii s teorií. **Při práci s pracovními listy je aktivován zejména zrak** (žák vidí, s čím pracuje), **sluch** (udělováním pokynů k práci, kontrolními dotazy nebo při skupinové spolupráci) a také **hmat** (kreslí, píše, stříhá apod.).
Proces výuky probíhá v rovině:
oko, ucho - mozek - hmat, řeč; systematicky aktivovány jsou tedy nejen smysly ale i jádro CNS.

Zásada spojení teorie s praxí

Čím více žák získává ve výuce osobní zkušenost s praktickou činností, tím větší je předpoklad, že získané vědomosti propojí s dovednostmi. Pokud dáme žákovi příležitost samostatně vyřezat z kusu plechu hvězdu, stlouct ptačí budku, instalovat bezpečnostní program, vyhledat informace, nakreslit tabulku apod., umožníme mu v mnohem kratším čase získat pravděpodobně kvalitnější vědomosti i dovednosti, než by mu umožnil sebedelší výklad. **Teorie je důležitá, obohacuje. Teorie spojená s praxí však obohacuje mnohem více.**
(Kalhous, Obst, str. 64 – 65, UP Olomouc PdF 2011)

Metody jak učinit výuku atraktivní

Výuku bezpečného a etického užívání online technologií řadíme z důvodu nutnosti vysoké angažovanosti žáka (ochoty získat vědomosti, ale zejména ochoty převést je do dovedností) **mezi obtížně realizovatelné cíle**. Dle našeho názoru vhodně volené metody či spíše jejich kombinace, mohou pomoci dosáhnout toho, že žák bude online technologie užívat v běžném životě bezpečně a eticky.

Pro podporu co nejširšího užívání metod respektujících a využívajících zásadu názornosti uvádíme míru (účinnosti metody) **žákem zapamatovaného si** (získání vědomostí) **při užití metody:**

A. klasické

5% - vyprávění, vysvětlování, přednáška
10% - čtení, práce s textem
20% - audiovizuální, předvádění a pozorování
30% - demonstrace, práce s obrazem
70% - praktická cvičení, napodobování, manipulování, laborování, experimentování, nácvik dovednosti, samostatná produkce

B. aktivizující

50% - diskuse ve skupinách

C. komplexní

90% učení od ostatních, projekty, kritické myšlení, debaty, brainstorming
(Soros in Kalhous, Obst, str. 85)

Ve vztahu k našemu tématu, čistě teoreticky - **70% objemu vědomostí by si žák mohl odnést z praktických cvičení v PC učebnách**, popřípadě prací s jinou audiovizuální technikou. Vědomosti by se následně mohly měnit v dovednosti při dostatečném opakování činností, samostatné nebo skupinové práci.

Prostředí, ve kterém výuka probíhá

Kvalitní prostředí je velmi důležité, protože přímo ovlivňuje proces výuky. Podporuje a napomáhá jak předávání vědomostí, znalostí, tak i vytváření dovedností a návyků. Je tvořeno souborem podmínek, které se vzájemně ovlivňují, směrem k výuce podpůrně spolupůsobí nebo ji naopak kontraproduktivními vlivy ohrožují.

a) prostorové podmínky – velikost třídy, uspořádání nábytku, situování pracovišť
b) fyzikální podmínky – osvětlení, větrání, hluk, **vybavení pomůckami**
c) sociálně psychologické podmínky – **vztahy**
   1.) mezi žáky navzájem
   2.) mezi vyučujícími navzájem
   3.) **mezi žákem a vyučujícím**

Bezpečné prostředí, tvůrčí a podnětné vzniká zejména na základě kvalitního vztahu mezi žákem a vyučujícím. Dostatek vhodných audiovizuálních pomůcek a jejich využívání považujeme za přirozené.

Co by měl vědět vyučující

Vyučující by měl vědět, že je to ve většině případů **právě on**, kdo by měl být schopen co nejúčinněji ovlivnit žákovu cestu k bezpečnému a etickému užívání online technologií.
(Viz Příloha č. 3, Role vyučujícího na žákově cestě k bezpečnému a etickému užívání online technologií)

Co by měly děti vědět

O nebezpečích souvisejících s online technologiemi.

Nejběžnějšími online komunikačními zařízeními a technologiemi jsou:

- mobilní telefon a další přenosná online zařízení (hovor, sms, mms, video; e-mail, chat, sociální síť, hry, atd.)
- PC (e-mail, chat, video, videoportál, webová stránka, sociální síť, hry, atd.)

Nejčastější rizika a ohrožení, která nezvládnutá/nekontrolovaná online komunikace a pohyb v online prostředí přinášejí, jsou:

- kyberšikana
- kybergrooming
- kyberstalking
- happy slaping
- zneužití osobních údajů
- nebezpečný obsah (extremismus, agresivita, pro-ana)
- závislost na online technologiích
- gambling

Kdo je nejvíce ohrožen a proč

Mladí + otevření + neopatrní + důvěřiví = nejvíce ohrožení.

Neznalost, otevřenost, neopatrnost přímo vybízejí potenciálního útočníka k akci: „Hej, tady jsem, zkus to se mnou!“

Mladí uživatelé sociálních sítí jsou neopatrní a důvěřiví, protože si dostatečně neuvědomují svou snadnou ohrozitelnost a zranitelnost a také to, jak fatální mohou být důsledky jejich otevřenosti. Zkušenosti z praxe ukazují, že všeobecná informovanost o rizicích, o snadné ohrozitelnosti uživatele a o důsledcích neopatrné internetové komunikace jsou na velmi nízké úrovni.

Věková kategorie “náctiletých” je obecně náchylná k podceňování nebezpečí, ať už se jedná o rizikové sportovní aktivity, experimentování s návykovými látkami nebo neopatrnou internetovou komunikaci. Mladí nechtějí přijímat rady nebo zkušenosti starších, jejich běžnou odpovědí bývá: „zbytečně to dramatizujete..., proč by se to mělo stát zrovna mně..., já vím nejlíp, jak to dělat..., no jo, zase ty poučky...”

Nejvíce ohrožení = nejobtížněji poučitelní + nejméně informovaní + nejaktivnější na internetu.

Co by měly děti vědět

Žáci by měli vědět, že čím více online komunikačních technologií používají, tím více narůstá riziko, že budou prostřednictvím těchto technologií ohroženi. Žáci by měli vědět, že **jsou to právě oni**, kdo se nejúčinněji může postarat o vlastní bezpečí při pohybu v kyberprostoru.

Jak podporovat bezpečné a etické užívání online technologií

Na rozdíl od nás, starších generací, děti příliš neoddělují virtuální komunikaci od komunikace tváří v tvář. Pokud vyjdeme z předpokladu, že si děti vědomosti a dovednosti získané komunikací tváří v tvář přenesou i do virtuálního prostředí, potom **eliminaci rizik a ohrožení přicházejících z online** prostředí můžeme ve vlastní pedagogické činnosti v co nejširším možném rozsahu podpořit tím, že:

1. **s žáky hovoříme**, naslouchámе jim, věnujeme dostatek pozornosti jejich přáním, starostem, názorům a pocitům;
2. **podporujeme rozvoj komunikačních** dovedností žáků, dáváme jim prostor pro vyjádření vlastního názoru na úrovni, kterou jim umožňuje jejich intelekt, psychický stav a sociální dovednosti a schopnosti;
3. **do výuky** v rámci vhodných předmětů (občanská nauka, rodinná výchova, základy společenských věd) **zařazujeme interaktivní činnosti**, např. v podobě projektů, skupinové práce, diskusí, řešení problémů, učení o životních situacích apod., a to vše za co nejširšího možného využití multimediálních pomůcek (např. PC učeben);
4. **sledujeme vztahy** mezi žáky, sledujeme chování jednotlivců, skupin, tříd, v případě podezření na jakoukoli patologii jednáme neodkladně;
5. realizujeme **systematické edukativní působení** jak na žáky, tak i na rodiče, založené na principu jednotnosti témat.

Co by měly děti vědět

O základních pravidlech a poučkách souvisejících s bezpečným a etickým užíváním online technologií.

Sedm zlatých pravidel internetové komunikace

1. Na internetu je jednoduché vydávat se za někoho jiného. Nikdy proto nespoléhej na to, že dobře víš, kdo je na druhé straně!
2. Při komunikaci na internetu nikdy nikomu nesděluj své příjmení, adresu bydliště, telefonní číslo, název tvé školy, datum narození. Zkrátka nic, na základě čeho by tě někdo mohl vystopovat.
3. Opatrný buď i na informace o své rodině, o práci rodičů, o tom, kam jezdíte na dovolenou a jaké jsou tvé každodenní zvyklosti. Takové informace mohou zneužít např. zloději.
4. Své profily v sociálních sítích si pečlivě zabezpeč tak, aby cizí lidé neměli přístup k tvým kontaktním údajům, fotografiím a dalším informacím o tvém soukromí.
5. Na svých stránkách, v profilech na sociálních sítích ani kdekoliv jinde na internetu nikdy nezveřejňuj intimní fotografie nebo videa, ani např. fotky v plavkách. Nikdy nevíš, kdo se k nim dostane. Intimními fotografiemi nebo videozáznamy by tě mohl kdokoliv vydírat.
6. S webkamerou zacházej velmi opatrně! Používej ji jen v případě, že si jsi naprosto jistý, s kým si povídáš, např. při telefonování přes Skype se spolužákem. Při komunikaci ve veřejném chatu nebo v kontaktu s lidmi, které neznáš z reálného života, ji nech raději vypnutou.
7. V žádném případě se před webkamerou nesvlékej, takový materiál je jednoduché archivovat a nikdy si nemůžeš být jistý tím, že ho nikdo nezneužije!

Nastavení hranic vlastní komunikační otevřenosti ve dvou rovinách:

- co sdělím druhým o sobě
- co sdělím druhým o druhých

Pokud si uživatelé online technologií nedovedou nastavit a udržovat komunikační hranice, riskují zranění. Přílišná otevřenost, snížená schopnost sebekontroly vyjadřování nebo prostá nekázeň mohou přivodit zranění virtuálním slovem, virtuálním obrazem nebo i fyzickým útokem.

Děti mnohdy znají práva svá i práva ostatních. Znají hranice soukromí jak své, tak i hranice ostatních. Příslušné vědomosti získané výchovně vzdělávacím působením rodiny a školy mají, jen jim chybí dovednost nebo ochota je používat v praxi, tedy ve vlastním chování. Nejvýznamnějším faktorem ovlivňujícím skutečné chování dětí je příklad jejich okolí. Jestliže se okolí dítěte chová podle rčení „vodu káže, víno pije", není možno od dítěte očekávat jiné chování než „vím to, ale proč bych to dělal". Negativní příklad okolí zabrání zvnitřnění a zautomatizování namemorovaných pouček.

Přílišná otevřenost, nerespektování práv druhých a jejich hranic soukromí, otevřené sdělování nebo dokonce zneužívání důvěrných informací samozřejmě vedou k narušení vztahů.

Vědomosti a dovednosti vedoucí k bezpečnému užívání online technologií

- základem veškerého mezilidského dění je **komunikace**
- dobře vedená komunikace je základem dobrých a kvalitních **vztahů**
- **kvalitní** vztahy se vytvářejí obtížně, ale velmi lehce se ničí
- druzí jsou stejně **důležití** jako ty
- **nečiň** druhým to, co nechceš, aby bylo činěno tobě

- druhým **sděluj** pouze to, co je pro tebe skutečně bezpečné, co tě nemůže zranit nebo ohrozit
- pečlivě **zvažuj**, komu dáš svou důvěru
- internetová komunikace **není** ve svém základu bezpečná
- nevíš, kdo se ke tvým sdělením může dostat a jak je může proti tobě **použít**
- je nutno svou internetovou komunikaci **chránit** všemi dostupnými prostředky

Co by měl vědět vyučující

Vyučující by měl vědět, že je vhodné, ba až nezbytné vytvářet a zvyšovat právní povědomí dětí tím, že opakovaně a systematicky věnujeme pozornost tématům:

- osobnost a osobní údaje z **pohledu práva**
- osobnost a osobní údaje v rámci **mezilidských vztahů**
- **ochrana osobních údajů a osobnosti** mé i druhých lidí
- možnosti a **způsoby zneužití** osobních údajů online
- možnosti **obrany** při porušení práva na ochranu osobnosti a při neoprávněném nakládání s osobními údaji
- **odpovědnost** za porušení ochrany osobnosti

Vzorové lekce pro žáky

pracovní listy

Pracovní listy

Pracovní listy jsou přímou součástí metodických textů s tímto významem:

a) slouží k doplnění teoretických poznatků uváděných v metodických textech;
b) jsou prostředkem na cestě od vědomostí k dovednostem;
c) umožňují jak individuální, tak i skupinovou práci s daným tématem;
d) obvykle poskytují dostatek sekundárně využitelných informací o vědomostech, pocitech, názorech, náladách jak jednotlivců, tak i skupin;
e) mohou posloužit jako nejjednodušší diagnostický materiál vědomostně-dovednostní úrovně, rovněž ale i při realizaci primární prevence sociálně patologických jevů (např. vztahy ve skupině).

S pracovními listy doporučujeme pracovat vždy až po důkladném seznámení se s danou problematikou.

Pracovní listy je možno používat a kombinovat dle skutečné potřeby vyučujícího. Vyučující si může jednotlivé pracovní listy modifikovat dle vlastních zkušeností nebo momentálních potřeb výuky (považujeme je za „živý“ materiál).

PRACOVNÍ LISTY I. stupeň ZŠ

Pracovní list č. 1: JAKÉ ONLINE TECHNOLOGIE POUŽÍVÁM – PAVOUK

Cíl: Zjištění s jakými online technologiemi žáci běžně přicházejí do styku, s kým jejich prostřednictvím komunikují.
Časová dotace: 2krát 45 min., práce jednotlivců i skupiny.
Pomůcky: papír formátu A3, kreslící a psací potřeby.
Činnost:
1. hodina
Vysvětlení zadání a seznámení se s online technologiemi (jednotlivé typy napsat na tabuli, promítnout projektorem).
Žáci nakreslí, jaké používají online technologie – např. mobilní telefon, počítač. K těmto základním kresbám přiřazují písemnou formou, jakým způsobem online technologie používají (sms, mms, video, hovor, e-mail, atd.) Nakreslí, s kým nejběžněji komunikují (máma, táta, prarodiče, spolužák, kamarád, učitel, trenér apod). Od osob, které nakreslili, vedou spojnice k typům komunikace (sms, hovor, e-mail atd.).
2. hodina
Vzájemná prezentace díla, diskuse a porovnávání kdo, co a směrem ke komu používá.

Pracovní list č. 2: SEDM ZLATÝCH PRAVIDEL BEZPEČNÉ A ETICKÉ INTERNETOVÉ KOMUNIKACE – ROZBOR

Cíl: Komplexní výuka bezpečného a etického užívání online technologií.
Časová dotace: 7krát na sobě nezávislých 45 min., interval mezi hodinami si stanoví vyučující, cyklus může být realizován v průběhu čtvrtletí, pololetí nebo školního roku; práce ve skupině.
Činnost:
V každé ze sedmi vyučovacích jednotek vyučující diskutuje s žáky na téma prvního až sedmého pravidla. Žáci sdělují své názory na dané pravidlo, popisují vlastní chování v kyberprostoru, porovnávají je s daným pravidlem. Postupně jak jsou jednotlivá pravidla probírána, žáci vyhledávají vzájemné spojitosti a souvislosti. Společně s vyučujícím vytvářejí mapu pravidel. Mapa může mít podobu vesmíru, kdy sedm pravidel tvoří planetu, jádro planety tvoří mobilní telefon a PC, nejčastější rizika a ohrožení mohou být ohrožujícími asteroidy přicházející z neznámého kyberprostoru, žáci se mohou stát kosmonauty, kteří sami sebe ohrožují neuváženým jednáním apod.

Pracovní list č. 3: KDO MI POMŮŽE

Cíl: Jednoduchý návod, jak si zapamatovat, na koho se obrátit v případě ohrožení nebo napadení prostřednictvím online technologií.
Časová dotace: 45 min., práce jednotlivců.
Pomůcky: papír formátu A4 s předtištěným vláčkem, kreslící a psací potřeby.
Činnost:
Žáci dostanou papíry s předtištěným vláčkem, který vjíždí do tunelu v podobě počítače. Vláček má lokomotivu a 5 vagónků. Vyučující vysvětlí, že počítač – tunel představuje možná nebezpečí, se kterými se žáci při používání online technologií mohou setkat. Žáci zabydlí lokomotivu a vagónky cestujícími, na které se mohou s důvěrou obrátit v případě, že je v tunelu něco překvapí, vyleká nebo je někdo přepadne. V lokomotivě by měl být strojvůdce, tedy osoba z žákova okolí jemu nejbližší, nejdůvěryhodnější, na kterou se může nejvíce spolehnout. Cestujícím přiřadí jména. Je možno si o kresbách společně popovídat, popřípadě udělat společnou statistiku, např. kdo se obrátí na tátu, maminku, sourozence apod.

Pracovní list č. 4: PETR A POČÍTAČ

Cíl: Varování před nevhodným užíváním počítačů.
Časová dotace: 45 min.
Činnost:

Příběh: „Petr dostal k Vánocům nový počítač. Tatínek mu jej připojil k internetu a naučil jej s ním pracovat. Petr slíbil, že bude používat počítač také k učení. Když přišel ze školy, hned jej pustil. Psal si se spolužáky. Bavili se spolu nejen o ostatních spolužácích, ale také o učitelích a rodičích. Vymýšleli si nejrůznější zprávy a nejrůznější vtípky, které rozesílali všem svým známým. Výrazy, které používali, byly víc než neslušné. Hráli společně hry a trávili na počítači skoro všechen čas. Když si Petr nezahrál oblíbenou hru, byl nepřátelský, odmlouval rodičům, hádal se se starší sestrou. Sbíral na Facebooku nejrůznější přátele, psal si s nimi, řekl jim, kde bydlí, co dělají jeho rodiče, chlubil se tím, co všechno mají doma. Počítač potají zapínal i v noci, když rodiče spali. Když mu napsal někdo, koho neznal, klidně si s ním sjednal schůzku. Rodiče se zlobili, Petr sliboval, že bude na počítači nejvíce dvě hodiny denně. Nedodržel ale svůj slib. Když mu rodiče jeho počítač sebrali, používal jejich počítač a zaviroval jej. Petrův školní prospěch se hodně zhoršil.“

Práce s příběhem; žáci určují, co vše je v příběhu špatně a jaké chybné kroky Petr učinil. Vyučující může záporné situace a jejich nahrazování kladnými zapisovat do dvou sloupečků na tabuli. Za domácí úkol mohou žáci napsat krátké sdělení, jak počítač používají oni.
(3. - 5. ročník ZŠ)

PRACOVNÍ LISTY II. stupeň ZŠ

Pracovní list č. 1: JAKÉ ONLINE TECHNOLOGIE ŽÁCI BĚŽNĚ POUŽÍVAJÍ – PLAKÁT

Cíl: Zjištění, jaké online technologie žáci běžně používají a s kým jejich prostřednictvím komunikují. Pozorování vztahů ve skupině.
Časová dotace: 2krát 45 min., práce ve skupině.
Pomůcky: papír formátu A0, kreslící a psací potřeby, lepidlo, noviny, časopisy.
Činnost:
Vysvětlení zadání a rozdělení online technologií (typy napsat na tabuli, promítnout projektorem). Rozdělení rolí – vyhledávač, stříhač, koordinátor, lepič, pozorovatel činností, moderátor prezentace apod.

V časopisech a novinách žáci vyhledávají vhodné obrázky (telefonů, počítačů, osob). Skládají je na papír, kooperují, domlouvají se, prozatím nelepí. Vyhledávají vhodná slova a texty, obrázky, kterými znázorní, jakým způsobem online technologie používají. Skládají jednotlivé části na papír, tvoří koláž. Vše nalepí. Nakonec vybrané materiály propojí (dokreslí, nebo vystřihnou a nalepí spojení) a napíšou, s kým nejběžněji komunikují (máma, táta, prarodiče, spolužák, kamarád, učitel, trenér apod.).

Prezentace plakátu vyučujícímu, sdělování dojmů, pozorovatel hodnotí účast a zapojení jednotlivců.

Pracovní list č. 2: HROZBY NEZVLÁDNUTÉHO NAKLÁDÁNÍ S KYBERPROSTOREM

Cíl: Seznámení s nejběžnějšími riziky a ohroženími, která může přinést nezvládnutá/ nekontrolovaná online komunikace.
Časová dotace: 2krát 45 min., práce jednotlivců, skupiny.
Pomůcky: PC učebna, záznamový arch, psací potřeby.
Činnost:
1. hodina, probíhá v PC učebně
Vysvětlení zadání a sumarizace hrozeb (typy napsat na tabuli, promítnout projektorem). Vyučující rozdělí hesla jednotlivým žákům. Žák bude na internetu vyhledávat nejvýše tři hesla. Hesla by měla být rozdělena tak, aby se každým z nich zabývalo více žáků. Žáci hesla vyhledávají, poznamenávají si, co je zaujalo.
2. hodina
Společná práce se zjištěnými údaji - vhodná je forma brainstormingu a zároveň uvádění zkušeností jednotlivců s danými ohroženími. Nejpodstatnější věci zaznamenává vyučující na tabuli. Formulování společného závěru, např. formou sloganu: „Nás hrozby neohrozí, víme, o co jde.“

Pracovní list č. 3: SEDM ZLATÝCH PRAVIDEL BEZPEČNÉ A ETICKÉ INTERNETOVÉ KOMUNIKACE – ROZBOR

Cíl: Komplexní náhled žáka na bezpečné a etické užívání online technologií.
Časová dotace: 7krát na sobě nezávislých 45 min., interval mezi nimi si stanoví vyučující, cyklus může být realizován v průběhu čtvrtletí, pololetí nebo školního roku; práce ve skupině.
Činnost:
V každé ze sedmi vyučovacích jednotek vyučující diskutuje s žáky na téma prvního až sedmého pravidla. Žáci sdělují své názory na dané pravidlo, popisují vlastní chování v kyberprostoru, porovnávají je s daným pravidlem. Postupně jak jsou jednotlivá pravidla probírána, žáci vyhledávají vzájemné spojitosti a souvislosti. V úplném závěru cyklu žáci shrnou své poznatky, názory a pocity související s pravidly a vyjádří je obrazem, písemně, nebo jinou formou. Své výstupy prezentují před celou skupinou.

Pracovní list č. 4: MLADÍ + OTEVŘENÍ + NEOPATRNÍ + DŮVĚŘIVÍ = NEJVÍCE OHROŽENÍ

Cíl: Sebereflexe - osobní zjištění, zda sám žák je také takový.
Časová dotace: 45 min.
Pomůcky: papír formátu A4, psací potřeby.
Činnost:
Vyučující předá každému žákovi papír s předtištěnou rovnicí. Žák v podobě úvahy diskutuje sám se sebou nad tím, zda i on sám je takový. Porovnává své chování v kyberprostoru s jednotlivými proměnnými rovnice. Uvádí příklady a vlastní zkušenosti korespondující s uvedeným. Hledá příčiny, proč se chová tak, jak se chová a hledá řešení jak případné chyby odstranit. V závěru by měl vyvodit poučení pro budoucnost. Úvahu odevzdá vyučujícímu, který zváží možnost, jak práce žáků využít ve výuce.

Pracovní list č. 5: NEDOKONČENÉ VĚTY

Cíl: Podpora návyků souvisejících s bezpečným a etickým užíváním online technologií.
Časová dotace: 45 min.
Pomůcky: papír formátu A4 s níže předtištěnými nedokončenými větami.
Činnost:
Žáci doplňují následující věty:

Základem veškerého mezilidského dění je…
Dobře vedená komunikace je základem dobrých a kvalitních…

Kvalitní… se vytvářejí obtížně, ale velmi lehce se…
Druzí jsou stejně důležití jako…
Nečiň druhým to, co…
Druhým sděluj pouze to, co je pro tebe skutečně…, co tě nemůže… nebo…
Pečlivě zvažuj, komu dáš svou…
Internetová komunikace není ve svém základu…
Nevíš, kdo se ke tvým sdělením může… a jak je může proti tobě…
Je nutno svou… komunikaci chránit všemi dostupnými…

Následuje společné vyhodnocení správnosti odpovědí.

Zdroje a prameny

ROUBAL, P., ***Informatika a výpočetní technika pro střední školy – teoretická učebnice,*** Computer Press, a.s., BRNO 2011. ISBN 978-80-251-3228-9
KALHOUS, Z., OBST, O. : ***Školní didaktika,*** UP Olomouc PdF, OLOMOUC 2011. ISBN 80-7067-920-4
PRŮCHA, J. : ***Učitel – současné poznatky o profesi,*** Portál, s.r.o., PRAHA 2002. ISBN 80-7178-621-7
PETTY, G. : ***Moderní vyučování,*** Portál, s.r.o., PRAHA 2002. ISBN 80-7178-681-0
PASCH, M., GARDNER, T. G., LANGEROVÁ, G. M., STARKOVÁ, A. J., MOODYOVÁ, CH. D. : ***Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině,*** Portál, s.r.o., PRAHA 2005. ISBN 80-7367-054-2
BELZ, H., SIEGRIST, M. : ***Klíčové kompetence a jejich rozvíjení,*** Portál, s.r.o., PRAHA 2001. ISBN 80-7178-479-6
VÁGNEROVÁ, M. : ***Školní poradenská psychologie pro pedagogy,*** KAROLINUM, PRAHA 2005. ISBN 80-246-1074-4
JURÁŠKOVÁ, J. : ***Základy pedagogiky nadaných,*** Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR. ISBN 80-86856-19-4
ZELINKOVÁ, O. : ***Poruchy učení,*** Portál, s.r.o., PRAHA 2003. ISBN 80-7178-800-7
HRABAL, V., PAVELKOVÁ, I.: ***Jaký jsem učitel,*** Portál, s.r.o., PRAHA 2010. ISBN 978-80-7367-755-8
TYŠER, J.: ***Školní metodik prevence*** – *soubor materiálů,* Nakladatelství Hněvín, MOST 2006. ISBN 80-86654-17-6

Přílohy

I: Cesta žáka k bezpečnému a etickému užívání online technologií
II: Podíl smyslů na přijímání nových informací
III: Role vyučujícího na žákově cestě k bezpečnému a etickému užívání online technologií

V roce 2014 připravilo Národní centrum bezpečnějšího internetu ve spolupráci s Vysočina Education v rámci projektu i-Bezpečná škola reg. číslo: CZ.1.07/1.3.50/01.0014.

Příloha I: Cesta žáka k bezpečnému a etickému užívání online technologií

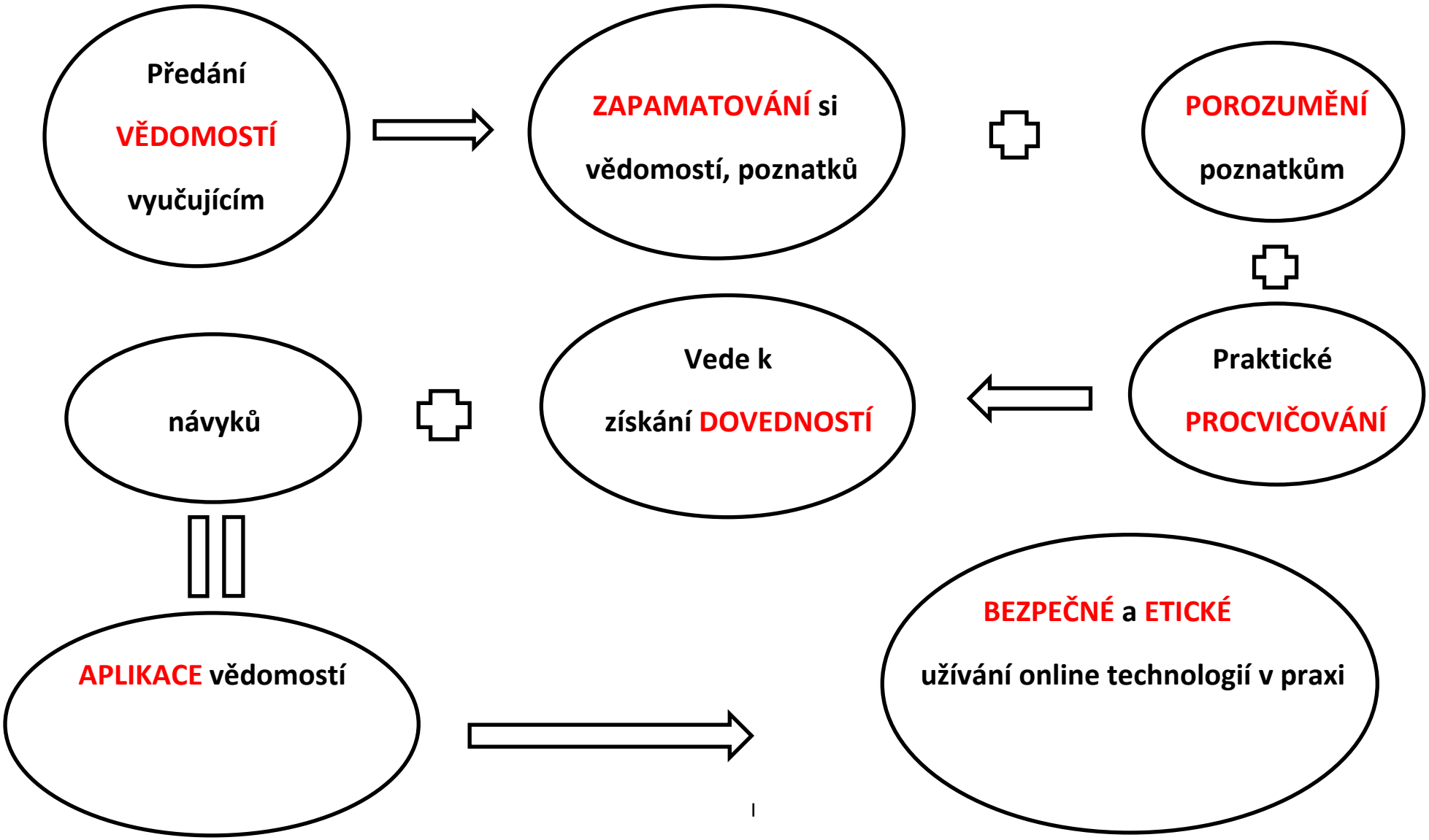

Příloha II:
Podíl smyslů na přijímání nových informací

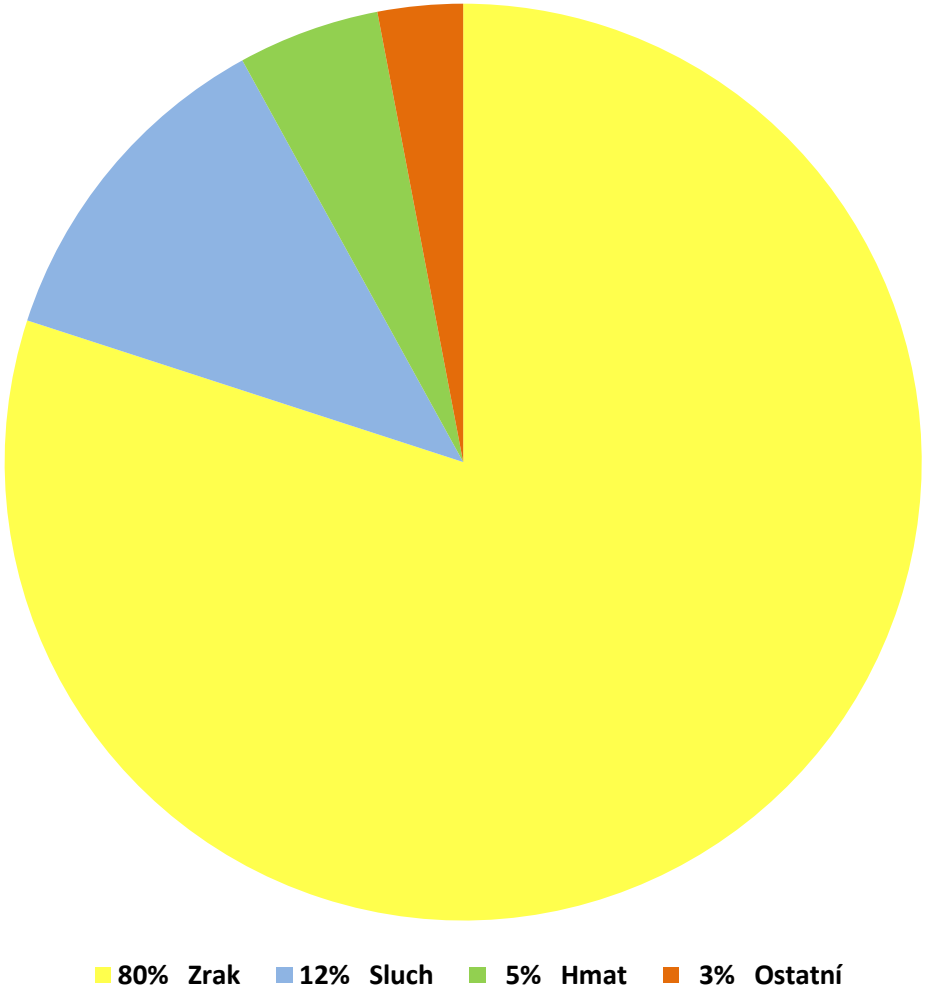
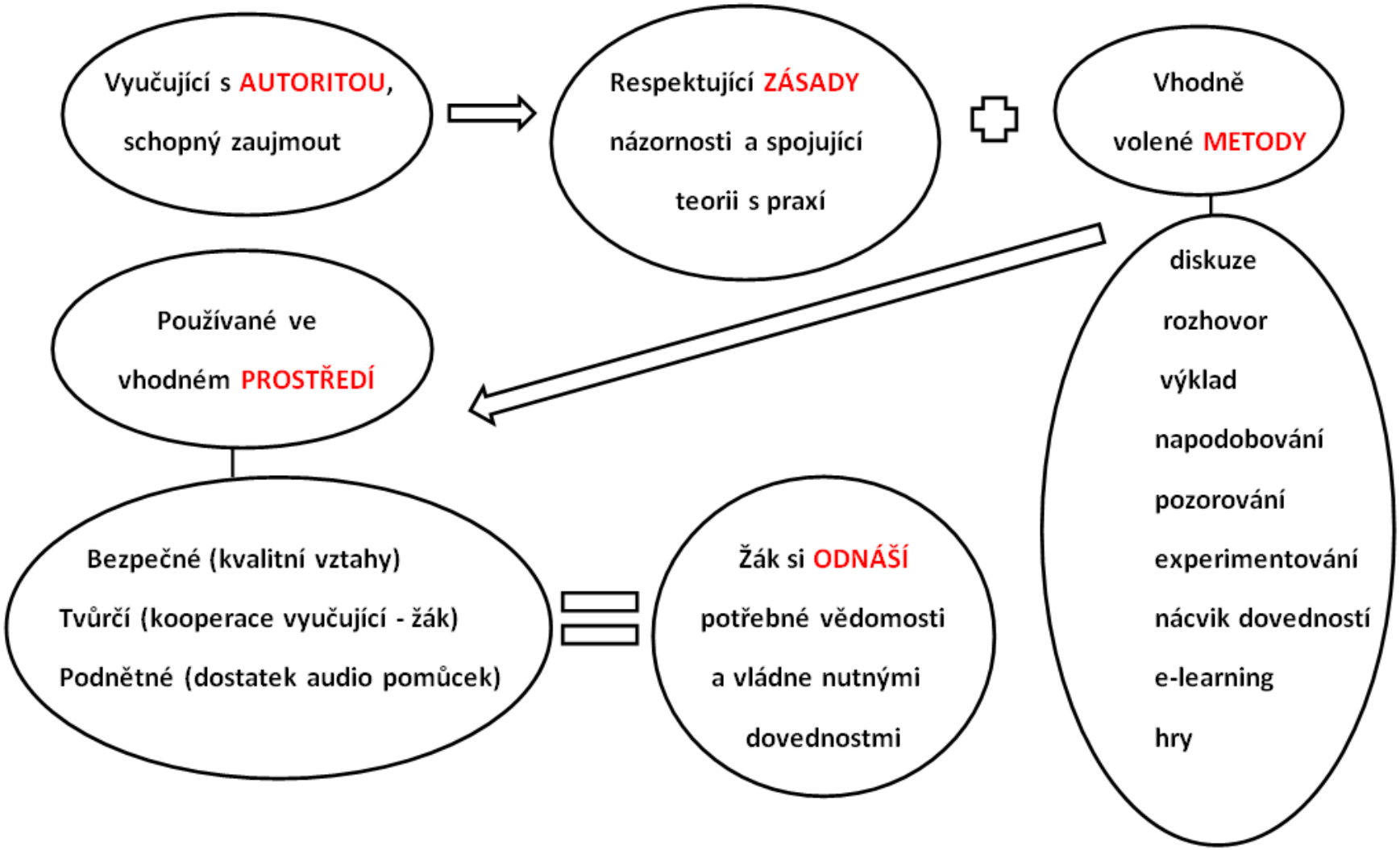
Příloha III: Role vyučujícího na žákově cestě k bezpečnému a etickému užívání online technologií